

CONCEPȚII PRIVIND FORMELE REALIZĂRII DREPTULUI PRIN PRISMA ASPECTELOR CRITICE

*Alexandru CUZNEȚOV,
magistru în drept, doctorand*

Recenzent: *Gheorghe AVORNIC,
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)*

SUMMARY

Human behaviour, from the legal point of view, can be legal, illegal and legally indifferent, but this has no importance on the realization of law. Illegal behaviour is an obstacle in gaining the final targets of law and it attracts all the time the realization of proper sanctions. Behaviour represents this way only the initiation of the process of realization of repressive legal norms. The realization of legal norms is obtained only through legal behaviour, but the content and character of legal actions differ, finding expression in different aspects, which gives us the right to differ a number of forms of realization of law.

Comportamentul oamenilor, din punct de vedere juridic, poate fi legal, ilegal și indiferent juridic, însă acesta din urmă nu are nici o importanță pentru realizarea dreptului. Comportamentul ilegal împiedică obținerea scopurilor finale ale dreptului și întotdeauna atrage după sine realizarea sancțiunilor corespunzătoare. El reprezintă, în așa fel, numai baza inițierii procesului de realizare a normelor de reprimare ale dreptului. Realizarea normelor juridice se obține numai în baza comportamentului legal. Însă, conținutul și caracterul acțiunilor legale diferă, găsindu-și exprimare sub diverse aspecte, ceea ce permite să evidențiem diferite forme ale realizării dreptului.

Prin noțiunea de formă a realizării dreptului trebuie de înțeles o totalitate de elemente, modalități, mijloace, prin intermediul cărora se traduc în viață prescripțiile normei juridice. Această definiție, dată de noi, nu este unica. În teoria generală a dreptului există câteva puncte de vedere ce se referă la definirea noțiunii de formă a realizării dreptului. Ca punct de plecare, la definirea acesteia trebuie să se ia în calcul corespunderea metodologică a formei cu conținutul realizării dreptului, deoarece, după cum afirmă profesorul M.K. Malikov, „...forma este lipsită de orice valoare, dacă ea nu reprezintă forma conținutului...”¹

Forma și conținutul reflectă diferite părți ale realității. „Categorii conținut răspunde la întrebările: ce anume presupune acel sau alt fenomen la etapa dată de dezvoltare; ce fel de elemente definitorii caracterizează fenomenul sau obiectul? Categoria formă presupune răspunsul la întrebările: ce reprezintă organizarea internă, structura acestui conținut și, în același timp, ce reprezintă expresia externă; cum se manifestă elementele caracteristice conținutului dat?”²

Examinând forma și conținutul, din punctul de vedere al unicității lor, se impune să cunoaștem: 1) *obiectul* ce urmează a fi valorificat sau necesitățile ce urmează a fi satisfăcute; 2) *mijloacele* de valorificare a obiectului sau de satisfacere a necesităților; 3) *condițiile* necesare pentru valorificarea obiectului sau satisfacerea necesităților, cu ajutorul mijloacelor prestabilite.

La formele de realizare a dreptului este aplicabil *obiectul* acesteia, pe care îl reprezintă însăși *legea*, deoarece ea unește realitatea grupurilor sociale în așa fel, încât actele individuale duc la obținerea unuia și aceluiași rezultat, fiind responsabile pentru interesele întregii societăți, și nu ale unor indivizi aparte. De aici importanța respectării valorilor sociale general acceptate, a culturii juridice în menținerea ordinii de drept, necesitatea identificării potențialului pozitiv al reglementării juridice în actul de instruire juridică a societății.³

În știința juridică, la rezolvarea acestor sarcini, este necesar să se ia în considerație *esența dreptului, formele lui de exprimare, înfăptuirea funcțiilor*. Necesitatea acestei „*triade*” este condiționată de nihilismul juridic, care și-a găsit exprimare accentuată în trecutul nu prea îndepărtat, în încălcările legalității, în competițiile inutile dintre sistemele „socialist” și „capitalist”, fiecare încercând să-și demonstreze superioritatea.

În ce privește *mijloacele* de valorificare, acestea sunt garanțiile activităților organelor statale și ale organizațiilor obștești (societatea civilă). În acest plan, una dintre sarcinile de bază ale științei juridice reprezintă studierea sistemului de relații sociale, la a căror reglementare este îndreptat dreptul.⁴

Condițiile reprezintă acele modalități și elemente, prin intermediul cărora are loc realizarea principiilor dreptului și a normelor juridice concrete.⁵

Întrebarea privind definirea, formele, metodele realizării dreptului reprezintă teren de discuții fundamentale în teoria dreptului. Pentru prima dată, discuții aprinse privind identificarea acestora s-au dus în anii 1954-1955, în paginile revistei de specialitate „Советское государство и право” (Statul sovietic și dreptul). În acea perioadă au fost formulate și înaintate două soluții. Unii juriști minimalizau esența realizării dreptului, reducând-o doar la aplicarea normelor juridice, considerând că aplicarea normelor juridice este în putința tuturor subiecților dreptului; alții însă susțineau că realizarea dreptului se desfășoară în diverse forme, în corespundere cu caracterul și subiectul realizării dreptului.⁶

La începutul anilor '60 ai sec.XX, la propunerea profesorului M.F. Orzih⁷, au început să fie identificate formele (varietățile) realizării dreptului: folosirea, executarea, respectarea și aplicarea. Această tratare s-a regăsit apoi în lucrările savanților S.S. Alexeev, I.Ia. Diureaghin, A.S. Pigolkin, L.S. Iavici, V.V. Lazarev, Iu.G. Tkacenko și alții⁸. Însă, în anii '70 ai sec.XX au început a fi înaintate propuneri privind necesitatea separării formelor realizării dreptului de problemele aplicării dreptului⁹, aplicarea, executarea și respectarea nefiind recunoscute ca forme ale realizării dreptului.¹⁰

„Desigur, activitatea practică privind realizarea normelor juridice nu se limitează numai la una din formele indicate, mai des se observă corelația lor. Dar, aceasta nu înseamnă că fiecare din forme nu are importanță independentă. Invers, deosebirea lor permite dezvăluirea conținutului fiecăreia din ele, identificarea caracterului lor, determinarea cercului de subiecți asupra cărora norma dată se răsfrânge, de asemenea, specificarea mijloacelor asigurătorii ale activității juridice a subiecților”¹¹.

Deci, este justificat, din punct de vedere teoretic și practic, faptul că fiecare formă, în calitatea sa de rezultat, presupune activitatea juridică independentă, iar stabilirea rolului și importanța diferitelor forme ale realizării dreptului, căutarea unei clasificări fundamentale stabile se reduc în final la elaborarea recomandărilor științific argumentate ale subiecților dreptului în scopul ca perfecționarea procesului de realizare a dreptului să ajute la ridicarea rolului și la eficientizarea influențării lui juridice.¹²

Actualmente, în literatura juridică drept cele mai stabile și firești categorii pentru definirea formelor de realizare a dreptului sunt recunoscute: caracterul însuși al normelor juridice, metodele, cu ajutorul cărora are loc realizarea dreptului, caracterul acțiunii subiecților care realizează dreptul. În particular, pornind de la aceste criterii, Iu.N. Bro consideră, destul de justificat,

divizarea formelor realizării dreptului, din punctul de vedere al conținutului specific al normei (norme prohibitive, norme ale comportamentului pozitiv etc.), în: forma respectării, forma aplicării, forma executării și forma folosirii.¹³

Analizând diferite tratări privind definirea formelor realizării dreptului, Iu.N. Bro scrie: „Divizarea formelor realizării dreptului este posibil de efectuat pe căi diferite, dar pentru fiecare aspect al divizării trebuie trasată o singură clasificare de bază, și nu mai multe”. În așa fel, acest autor și-a pus scopul de a formula un „monobloc” pentru fiecare formă a realizării dreptului. Aici am vrea să menționăm că acest scop este foarte important, dar practic – de neîndeplinit. Crearea acestui „monobloc” se dovedește a fi lucru complicat, fapt conștientizat de însuși acest autor, care subliniază, corect, că „...formele indicate ale realizării dreptului nu sunt bazate pe criterii unice, ce ar permite separarea lor una de alta. De aceea, ele nu se exclud, ci se absorb una pe alta”¹⁴.

Idea formulată de Iu.N. Bro privind clasificarea în „monobloc” a formelor realizării dreptului nu trebuie recunoscută ca fiind greșită și dăunătoare pentru polemica științifică. După părerea noastră, ea are la bază idei social-juridice. Așa, de exemplu, nu putem nega faptul că aplicarea dreptului, ca o formă a realizării dreptului, are la bază activitatea organelor de stat privind adoptarea actelor individual-aplicative (de exemplu, sentința).

În literatura de specialitate, unii autori susțin că divizarea „realizării dreptului” în forme concrete poartă un caracter pur terminologic: „Executând prevederile juridice, subiectul dreptului trebuie în același timp să respecte cerințele lor. Actul aplicării normelor juridice reprezintă, în cazul dat, și actul respectării lor. Acest act poate fi recunoscut legal doar cu condiția respectării acelor cerințe, pe care le conțin normele juridice”¹⁵. Drept exemplul ce ar ilustra traducerea în viață a dreptului în ordinea stabilită poate servi contractul de donație. De regulă, traducerea în viață a acestui drept nu necesită respectarea procedurii juridice a donației. Iar în cazurile prevăzute de art.827 C.civ. RM¹⁶ individul trebuie să îndeplinească cerințele înaintate de contractul de donație. În caz de neîndeplinire a condițiilor stabilite de contract, el poate fi recunoscut ilegal.

Normele juridice se realizează în diferite forme. Ele stabilesc caracterul relațiilor sociale, reglementate de drept, diferite mijloace ale acțiunii dreptului asupra oamenilor, specificul conținutului normei, statutul subiectului în sistemul general al reglementărilor juridice, atitudinea lui față de prevederile juridice (respectarea sau, invers, încălcarea lor).

În acest plan, trebuie recunoscută conceperea, corectă din punct de vedere juridic, a formelor realizării dreptului în *sens larg* și în *sens restrâns*. În *sens larg*, se înțeleg toate formele acțiunii dreptului asupra relațiilor sociale: elaborarea normelor juridice, acțiunea social-educativă a dreptului, transpunerea prevederilor juridice în acțiuni concrete ale subiecților dreptului, asigurarea executării acestor indicații, iar în *sens restrâns* – traducerea în viață a normelor juridice în exteriorul raporturilor juridice și prin intermediul raporturilor juridice. Realizarea normelor juridice în exteriorul raporturilor juridice se înfăptuiește prin abținerea de la acțiuni interzise de lege și prin acțiuni active ale subiecților dreptului pentru traducerea în viață a unor obligațiuni juridice, prevăzute de normele juridice (de exemplu, participarea la demonstrații, acordarea primului ajutor medical etc.).¹⁷

Pentru realizarea *normelor juridice prohibitive* este suficientă abținerea de la săvârșirea acelor acțiuni, pe care aceste norme le prevăd. Comportamentul pasiv reprezintă unul dintre elementele comportamentului legal. Interdicțiile legale se realizează în formă de respectare. Dacă norma juridică conține obligație, simpla abținere de la săvârșirea acțiunilor este insuficientă. Mai mult, în diferite situații ea poate fi apreciată ca neglijență, ca comportament ilegal. Normele onerative se realizează prin executare, adică prin săvârșirea acțiunilor active ale subiecților realizării. Pentru *normele permissive*, în al căror conținut permisivitatea reprezintă conținutul de bază, este posibilă realizarea dreptului în forma utilizării lui. În acest caz, subiectul, folosind dreptul, poate singur să aleagă varianta necesară de comportament. De exemplu, fiindu-i oferită libertatea cuvântului, individul poate să-și expună gândurile în public, dar, pe de altă parte, poate și să le tănuiască, în acest caz comportamentul lui fiind unul pasiv.

Normele juridice se realizează prin intermediul raporturilor juridice în corespundere cu caracterul însuși al subiecților. Traducerea în viață a dreptului poate îmbrăca două forme: „a) raporturile juridice, în care legăturile apar în baza exprimării libere a voinței părților și când statutul lor se bazează pe egalitatea formală, în baza statutului autonom al subiecților; b) raporturile juridice, în care una din părți este înzestrată cu funcția de a dicta (de a da ordin) – împuterniciri speciale autoritare. În raporturile juridice de acest fel, obligatoriu participă organul statal, persoana cu funcție de răspundere sau organizația obștească, înzestrate cu împuterniciri autoritare”.¹⁸

Unii autori consideră că în exteriorul raporturilor juridice se realizează, de asemenea, acele norme juridice, care stabilesc statutul juridic, adică situația

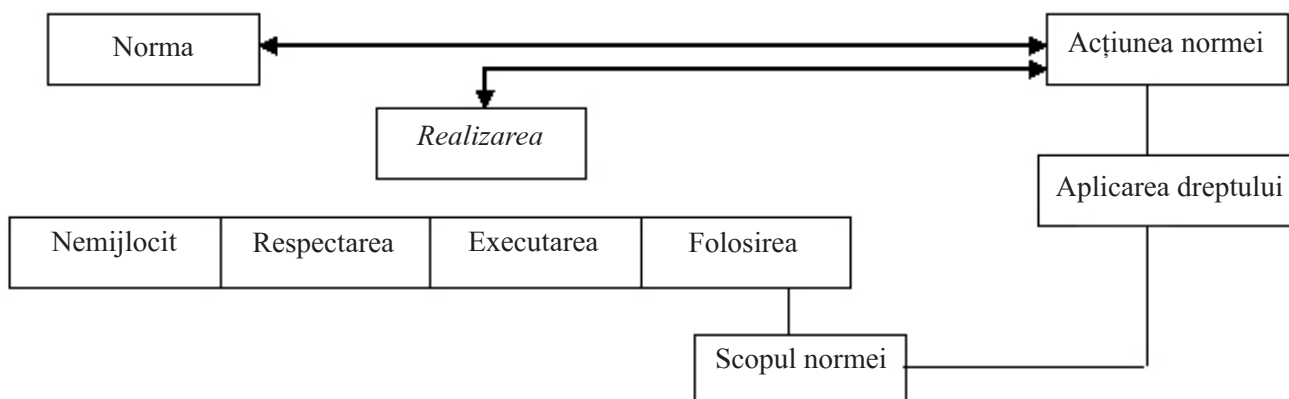
subiectului dreptului (indivizi și organizații), identificând volumul normelor și obligațiile lor. În particular, părerea savantului V.M. Mirkevici este admisibilă, deoarece în statutul juridic își găsesc exprimare relațiile sociale specifice ale indivizilor și organizațiilor cu statul¹⁹.

Semnul caracteristic al realizării normelor juridice, în exteriorul raporturilor juridice, rezidă în faptul că traducerea în viață a voinței statale este legată de executarea benevolă a obligațiilor juridice și de folosirea fără piedici a capacităților juridice generale și „absolute” ale drepturilor subiective. Traducerea în viață a drepturilor subiective de către o singură persoană nu necesită careva acțiuni pozitive concrete din partea altor subiecți ai dreptului.

În literatură se recunoaște că dreptul subiectiv există și în afara raporturilor juridice. Dreptul obiectiv și dreptul subiectiv reprezintă treptele concretizării dreptului. Dreptul subiectiv, fiind conținutul statutului juridic al subiectului, poate fi acceptat în exteriorul raporturilor juridice, deoarece dreptul subiectiv în raporturile juridice reprezintă, deja, dreptul subiectiv realizat. De exemplu, art.9 al Constituției Republicii Moldova²⁰ formulează norma juridică (dreptul obiectiv) privind dreptul de proprietate privată, iar de aici – orice persoană are capacitate juridică să dețină o proprietate. Însă, dreptul subiectiv (posibilitatea de a acționa într-un anumit fel și de a solicita unele acțiuni din partea altor persoane) apare la individ numai după ce el devine proprietar.

Rezultatul juridic al realizării drepturilor subiective reprezintă raportul juridic. Evidențierea formelor realizării dreptului obiectiv și studierea lor în afara raporturilor juridice formează baza pentru folosirea puterii educaționale a dreptului (influențarea asupra conștiinței subiecților până la și în exteriorul raporturilor juridice) și orientarea organelor de ocrotire a normelor de drept la apărarea drepturilor subiective, independent de circulația raporturilor juridice.²¹ În așa fel, „din partea dreptului obiectiv al realizării normelor juridice se obține respectarea lor (criteriu formal). Din partea dreptului subiectiv, realizarea are loc atunci când are loc folosirea drepturilor și obligațiilor juridice (criteriu de conținut)”.²²

Există diferite aspecte ale raporturilor juridice ce provoacă dispute privind definirea formelor de realizare a dreptului și, ca rezultat, a apărut conceptul „nemijlocit” al realizării dreptului. Esența lui constă în identificarea formelor de realizare a dreptului: nemijlocit și de aplicare a dreptului¹³. Acest concept evidențiază un bloc independent de forme ale aplicării dreptului: respectare, executare și folosire (*a se vedea* Schema).

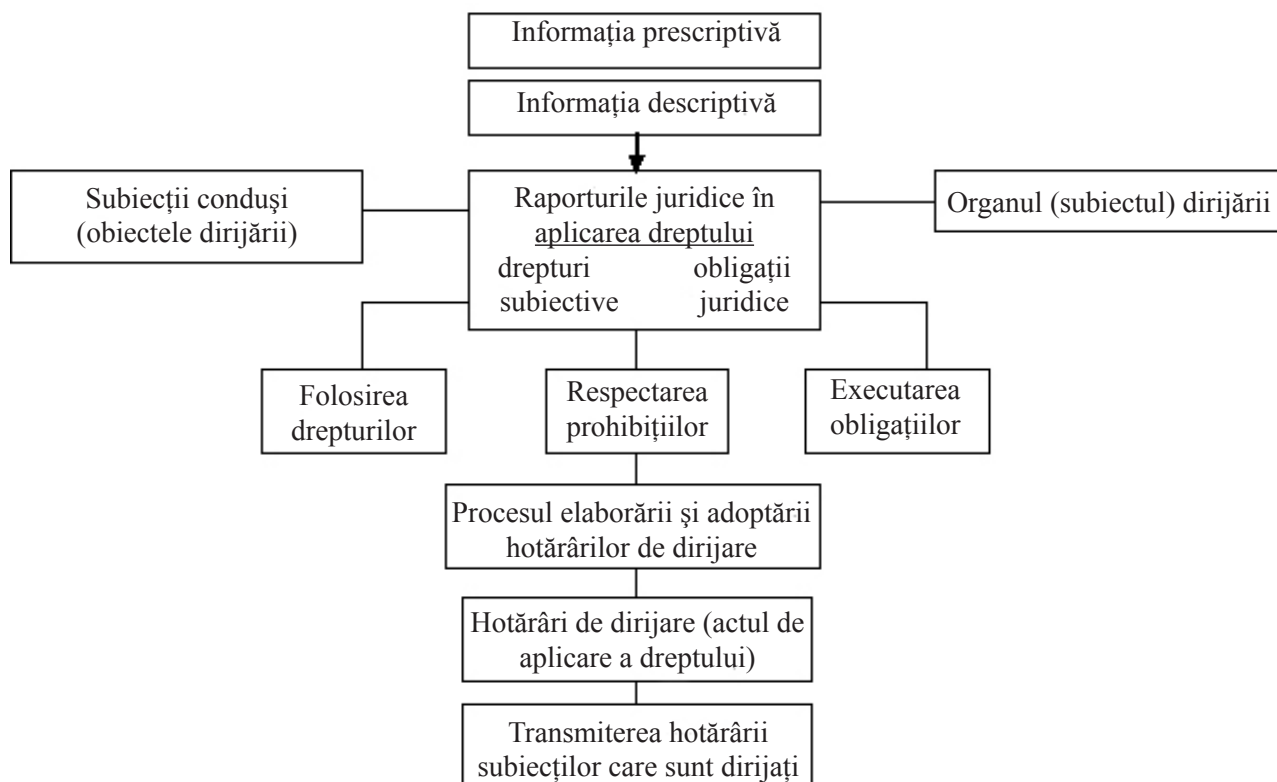
Cu certitudine, asemenea tratare facilitează clasificarea formelor realizării dreptului, deoarece subiecții respectării, folosirii și aplicării normelor juridice se reliefează ca fiind organele de stat, persoanele cu funcție de răspundere și indivizii. Însă, împuternicirea tuturor subiecților cu drepturi și obligații similare nu este justificată. Este cunoscut faptul că subiecții, fiind împărțiți după felurile raporturilor juridice, în care aceștia sunt implicați, posedă, corespunzător, și funcții diferite. Din punctul de vedere al subiecților realizării, se poate vorbi despre formele individuale și colective ale realizării dreptului. Unele cerințe nu pot fi traduse în viață numai prin unirea cu alți subiecți sau intrând în raporturi cu alți subiecți ai dreptului. Unirea indivizilor în procesul realizării dreptului poate avea loc în diverse modalități: în unele cazuri – în baza pozițiilor egale, în alte cazuri – în baza puterii-subordonării. Uneori, însă, are loc îmbinarea acestora. De exemplu, colectivul unei întreprinderi se formează concomitent și în bază benevolă (cererea de angajare la lucru) și în bază administrativă (ordinul de primire la lucru).

La *forma colectivă* de realizare a dreptului, bazată pe egalitatea participanților, acțiunea are loc, de regulă, concomitent, iar rezultatul se obține în baza voinței generale a subiecților unificați. O altă situație se urmărește în relațiile putere/subordonare. Începerea procesului poate să-i revină atât părții subordonatoare, cât și părții dominante. Atât în primul, cât și în al doilea caz, voința subiectului dominant este destul de autonomă și este legată numai de lege. Pentru rezultatele

realizării normei juridice este responsabilă partea ce deține împuterniciri.

Forma individuală a realizării nu se întruchipează în raporturi juridice, ci decurge din exteriorul lor. În exteriorul raporturilor juridice pot să se realizeze normele prohibitive și un șir de norme onerative și permissive. Dar, majoritatea drepturilor și obligațiilor nu pot fi realizate fără intermedierea altor participanți la relațiile sociale. Un interes deosebit prezintă „intermedierea” specială a organelor autoritare. Ea concentrează în sine utilizarea dreptului, executarea obligațiilor, respectarea normelor pozitive. Intermedierea naște noi raporturi juridice. De aceea, activitatea de acest fel se examinează în calitatea formei speciale de realizare – aplicarea dreptului.

Despre iraționalitatea unificării tuturor subiecților raporturilor juridice sub forma nemijlocită a realizării dreptului mărturisește și acel fapt că folosirea, executarea și respectarea reprezintă un proces unic implicând atât indivizii, cât și subiecții aplicării dreptului. De exemplu, executarea sentinței reprezintă respectarea cerințelor legislației procesual penale; ispășirea pedepsei de către condamnați reprezintă executarea sentinței, iar conexarea sentinței la alte cazuri (de exemplu, la intentarea procesului penal în baza semnelor repetate ale infracțiunii) reprezintă folosirea atât a normei juridice, cât și a actelor de aplicare a dreptului. Se prezintă a fi mult mai corectă identificarea formei realizării dreptului din punctul de vedere al activității organelor de conducere, unde respectarea și folosirea sunt puse la baza procesului de aplicare a dreptului (*a se vedea* Schema).²⁴

După cum observăm, formele realizării dreptului sunt amplasate într-un rând, iar funcțiile dreptului – asiguratorii și de reglementare – sunt identificate ca fiind inițiale pentru obligațiile juridice. Aceasta reliefează aplicarea ca o formă a realizării dreptului ce caracterizează activitatea autoritară a subiecților de aplicare a dreptului. Ceea ce înseamnă că, după emiterea actului de aplicare a dreptului, subiecții subordonați și obligați continuă realizarea aplicării normelor în forma respectării, executării și folosirii.²⁵

Deoarece formele realizării dreptului indicate mai sus pot fi folosite și de organizații non-guvernamentale (ONG-uri), deosebirile principale dintre organele de stat și ONG-uri se materializează în modalitățile apariției lor și în activitate.

Fiind analizat conceptul formei de realizare a dreptului din punctul de vedere deja prezentat, considerăm că este oportună cercetarea ei și sub *aspectele critice ale concepțiilor referitoare la formele de realizare a dreptului*.

„Dreptul oferă oamenilor modele de comportament, construiește tipologii subordonate unor scopuri practice”.²⁶ Statul, ca reprezentant politic al societății, atunci când creează normele juridice trebuie să țină seama de un complex de factori care vor participa la punerea în aplicare a normelor juridice edictate, și anume: gradul de înțelegere și de acceptare benevolă a cadrului juridic (ordinea juridică) creat prin normele de drept.

Pornind de aici, se cere a se institui acea ordine socială care să corespundă cel mai bine cerințelor sociale. Disciplinarea oamenilor se poate face cel mai ușor prin conștientizarea lor. Libertatea omului nu trebuie confundată cu „fac ce vreau”, această libertate trebuie să se manifeste în cadrul unei ordini sociale. În caz contrar vom avea o „libertate în anarhie”, ceea ce nu poate fi admis de majoritatea membrilor societății care acceptă și respectă normele juridice.

Realizarea dreptului, reprezentând un proces complex de transpunere în viață a prevederilor normelor juridice, are loc prin mai multe forme. Multitudinea formelor se explică prin conținutul și caracterul divers al relațiilor obștești reglementate de drept, prin mijloacele deosebite de acțiune a dreptului asupra comportamentului uman, prin conținutul specific al normelor, prin statutul subiecților în sistemul general al reglementărilor juridice, prin atitudinea diferită față de prevederile juridice (respectarea lor sau, invers, încălcarea).²⁷ Problematika privind formele realizării dreptului a fost abordată în literatura juridică în diverse moduri. Ne vom referi la unele dintre ele.

Profesorul Nicolae Popa consideră că „realizarea dreptului îmbracă două mari forme: realizarea dreptului prin respectarea și executarea dispozițiilor legale de către cetățeni și realizarea dreptului prin aplicarea normelor juridice de către organele de stat și alte organisme sociale”.²⁸

Prima formă a realizării dreptului – respectarea și executarea dispozițiilor legale de către cetățeni, menționează autorul, se manifestă prin următoarele trăsături:

a) această formă de realizare a dreptului implică îndeplinirea comandamentelor cuprinse în normele juridice, prin conformarea față de dispozițiile normative (fie că este vorba de dispoziții cu caracter imperativ sau permisiv). Traducerea în viață a conținutului dreptului pe această cale are o importanță deosebită, ea înscriindu-se ca o componentă de bază a climatului de ordine și legalitate;

b) conformarea față de conduita fixată prin normele de drept este rezultatul direct al acțiunii mai multor factori, cum ar fi: conținutul dreptului, acceptarea legii de către societate – ca expresie a unor necesități, ridicarea gradului vieții materiale și spirituale a oamenilor, sporirea nivelului de cunoștințe etc.;

c) ca volum și intensitate, această formă de realizare a dreptului este mult mai bogată decât cealaltă formă – aplicarea dreptului, ea declanșând un număr imens de situații juridice la care participă categoria cea mai mare de subiecți – cetățenii – precum și diferite organizații sociale;

d) din punctul de vedere al tehnicii juridice, activitățile implicate în realizarea acestei forme sunt relativ mai simple; ele se pot desfășura și în fapt, fără încheierea unui act scris, fără îndeplinirea unor condiții de formă sau de fond speciale;

e) ele sunt compatibile și cu realizarea prin crearea și desfășurarea unor raporturi juridice, în care drepturile și îndatoririle participanților se concretizează în legături juridice statornicite prin normele de drept din cele mai diferite ramuri ale sistemului juridic;

f) respectând și aducând la îndeplinire (executând) normele dreptului, cetățenii își valorifică drepturile subiective, cu luarea în considerație și a obligațiilor ce le incumbă, în procesul interacțiunii sociale.²⁹

De rând cu participarea specifică a persoanelor și organizațiilor nestatale în procesul realizării dreptului, acesta este realizat și prin intermediul unor acte specifice de autoritate, emise de organele statului în conformitate cu competența atribuită lor prin lege. Această formă este denumită la general „aplicarea dreptului”.

A doua formă a realizării dreptului prin aplicarea normelor juridice de către organele statului, după părerea profesorului Nicolae Popa, se manifestă prin faptul că actele de aplicare a dreptului nu pot fi elaborate decât de organele statului, cetățenii realizând dreptul prin executarea și respectarea normelor juridice. Ștergerea diferențelor dintre cele două mari forme de

realizare a dreptului ar putea conduce la o arbitrară nediferențiere între activitatea statului și activitatea celorlalte subiecte juridice. La aplicarea dreptului participă, în principal, organe ale statului, în baza și în vederea realizării competenței acestora. În esență, aplicarea dreptului constă în elaborarea și realizarea unui sistem de acțiuni statale, în vederea transpunerii în practică a dispozițiilor și sancțiunilor normelor de drept. Aplicarea dreptului implică acțiuni diverse de organizare a punerii în viață a normelor de drept, prin crearea unor raporturi juridice.

Spre deosebire de realizarea dreptului prin executarea și respectarea prevederilor normelor juridice, care se poate desfășura, în fapt, și fără crearea unor raporturi juridice, aplicarea dreptului este nemijlocit legată de nașterea și desfășurarea legăturilor juridice sub forma unor raporturi de drept, în care un subiect este totdeauna un organ al statului care își exercită prerogativele potrivit cu competența ce-i este rezervată prin lege. În această ordine de idei, raportul juridic apare ca fiind mijlocul cel mai răspândit și eficient de realizare a normei de drept.³⁰

În cele mai dese cazuri, activitatea de aplicare a dreptului în vigoare vizează restabilirea ordinii de drept și aplicarea sancțiunilor corespunzătoare celor care au încălcat-o.³¹

Aceeași poziție o împărtășesc și mulți alți autori, cum ar fi, de exemplu: Gheorghe Avornic, Boris Negru, Dumitru Baltag, Ioan Humă, Ion Dogaru, Dan Claudiu Dănișor, Gheorghe Dănișor, Radu I. Motica, Gheorghe Mihai, Carmen Popa, Ion Corveanu, Maria Corbeanu, Costă Voicu³² etc.

O poziție asemănătoare întâlnim și în literatura de specialitate occidentală. Astfel, profesorul H.L.A. Hart consideră că „există două condiții necesare și suficiente pentru existența unui sistem juridic. Pe de o parte, trebuie să existe o obediență generală față de acele norme de conduită, care sunt valide conform criteriului ultim de validitate, iar, pe de altă parte, normele de recunoaștere ale sistemului care specifică criteriile de validitate juridică și normele de modificare și ad-judecare trebuie să fie efectiv acceptate de către oficialități cu standarde publice comune ale conduitei oficiale. Prima condiție este singura pe care trebuie să o satisfacă cetățenii privați: fiecare din ei o pot satisface „în ceea ce-l privește pe el” și dintr-un oarecare motiv. Deși, într-o societate sănătoasă ei vor accepta, de fapt, adesea normele date ca standarde comune de conduită și vor recunoaște obligația de a li se supune, ori chiar vor urmări această obligație până la obligația mai generală de a se respecta Constituția. Condiția a doua trebuie să fie satisfăcută de persoanele oficiale ale sistemului. Ele

sunt datoare să considere normele standarde comune de conduită oficială și să cenzureze critic abaterile proprii și ale celorlalți drept erori. În felul acesta, afirmația cu privire la existența unui sistem juridic are, aidoma lui Ianus, două fețe și urmărește atât supunerea din partea cetățenilor de rând, cât și acceptarea de către oficialități a normelor secundare cu standarde comune critice ale conduitei oficiale³³.

Prezintă interes abordarea formelor realizării dreptului, pe care o face profesorul V.S. Nerseseanț: realizarea dreptului reprezintă împlinirea cerințelor prin intermediul formelor corespunzătoare ale comportamentului subiecților dreptului. Aceste forme ale comportamentului subiecților dreptului sunt condiționate de caracterul însuși al cerințelor juridice. Iar după caracter, cerințele dreptului cuprind două aspecte: 1) interdicțiile subiecților dreptului de a săvârși acțiuni ilegale și 2) indicațiile subiecților dreptului de a săvârși acțiuni legale la realizarea drepturilor și obligațiilor lor. În corespundere cu acestea, există două forme fundamentale ale realizării dreptului:

1) respectarea interdicțiilor – reprezintă abținerea pasivă de la săvârșirea acțiunilor ilegale, ceea ce nu presupune însă săvârșirea unor acțiuni active, inclusiv legale;

2) executarea dispozițiilor legale – invers, necesită de la toți subiecții dreptului acțiuni legale active pentru realizarea drepturilor și obligațiilor.³⁴

Din punctul de vedere al profesorilor Ioan Ceterchi și Ion Craiovan, se evidențiază o altă clasificare a realizării dreptului. În funcție de tipul normelor juridice a căror respectare se impune, precum și de acțiunile subiecților implicați în traducerea în viață a acestora, ei disting trei forme de realizare a dreptului:

a) cea mai simplă formă o prezintă realizarea normelor prohibitive;

b) a doua formă de realizare a dreptului ține de normele juridice permissive și onerative;

c) a treia formă de realizare a dreptului constă în aplicarea normelor juridice de către organele de stat competente.³⁵

Cea mai simplă situație o prezintă realizarea *normelor prohibitive*, categorie de norme făcând parte din mai multe ramuri de drept (penal, civil, administrativ, financiar etc.). Această categorie de norme conține anumite interdicții și pentru realizarea lor este suficient ca subiecții de drept respectivi să se abțină de la săvârșirea faptelor interzise. În așa mod, interdicția stabilită de stat a fost realizată, și-a atins scopul. Această activitate nu presupune, prin urmare, operațiuni juridice, întocmirea unor acte juridice și nici nu necesită neapărat crearea și desfășurarea de raporturi juridice. Normele prohibitive

dau naștere unor raporturi numai în cazul încălcării prevederilor lor, determinând deci aplicarea sancțiunilor juridice stabilite de aceste norme.³⁶

Procesul de realizare a normelor permissive și onerative este mult mai complex. El necesită din partea tuturor subiecților de drept (persoane fizice și persoane juridice) desfășurarea unor activități care se concretizează în elaborarea de acte individuale. Această formă de realizare este nu altceva decât traducerea în viață a prevederilor juridice. În diferite relații și în activitatea lor socială, în general, acești subiecți execută și îndeplinesc prevederile actelor normative și pe această bază intră în cele mai diferite raporturi juridice de drept: constituțional, civil, de drept al familiei, de drept al muncii etc.³⁷

Deși această formă de realizare a dreptului cuprinde cele mai multe situații juridice, din punctul de vedere al tehnicii juridice, activitățile juridice, în cadrul acestei forme, sunt relativ mai simple, deseori nu necesită încheierea unui act scris, într-o formă oficială și nici participarea organelor de stat, deși aceste organe creează condițiile necesare, atât generale, cât și juridice, pentru ca cetățenii și organizațiile obștești să-și realizeze drepturile și să-și satisfacă interesele lor legale.³⁸

A treia formă de realizare a dreptului este aplicarea normelor juridice de către organele competente ale statului. În situația dată, activitatea respectivă îmbracă forme oficiale și se concretizează în elaborarea de acte de aplicare, care constituie temeiul apariției unor raporturi juridice.

Prezintă interes abordarea problemei în cauză de către autorii din Federația Rusă. Așa, de exemplu, profesorul V.Lazarev propune câteva criterii de clasificare a formelor de realizare a dreptului. În dependență de nivelul de realizare a prevederilor pe care le conțin actele normative, distingem:

a) realizarea prevederilor generale pe care le conține preambulul legii și articolele care determină sarcinile și principiile generale ale dreptului și ale activității juridice;

b) realizarea normelor generale (în lipsa raporturilor juridice), care determină statutul juridic și competența;

c) realizarea, prin intermediul raporturilor juridice, a normelor concrete de drept.

După cum am menționat, în dependență de subiecții de realizare a dreptului, putem distinge două forme de realizare: realizarea individuală și realizarea colectivă a dreptului. Sunt norme juridice care pot fi realizate colectiv, prin efortul mai multor subiecți de drept.³⁰

În funcție de caracterul acțiunilor de realizare a dreptului, se disting asemenea forme de realizare a dreptului, cum ar fi:

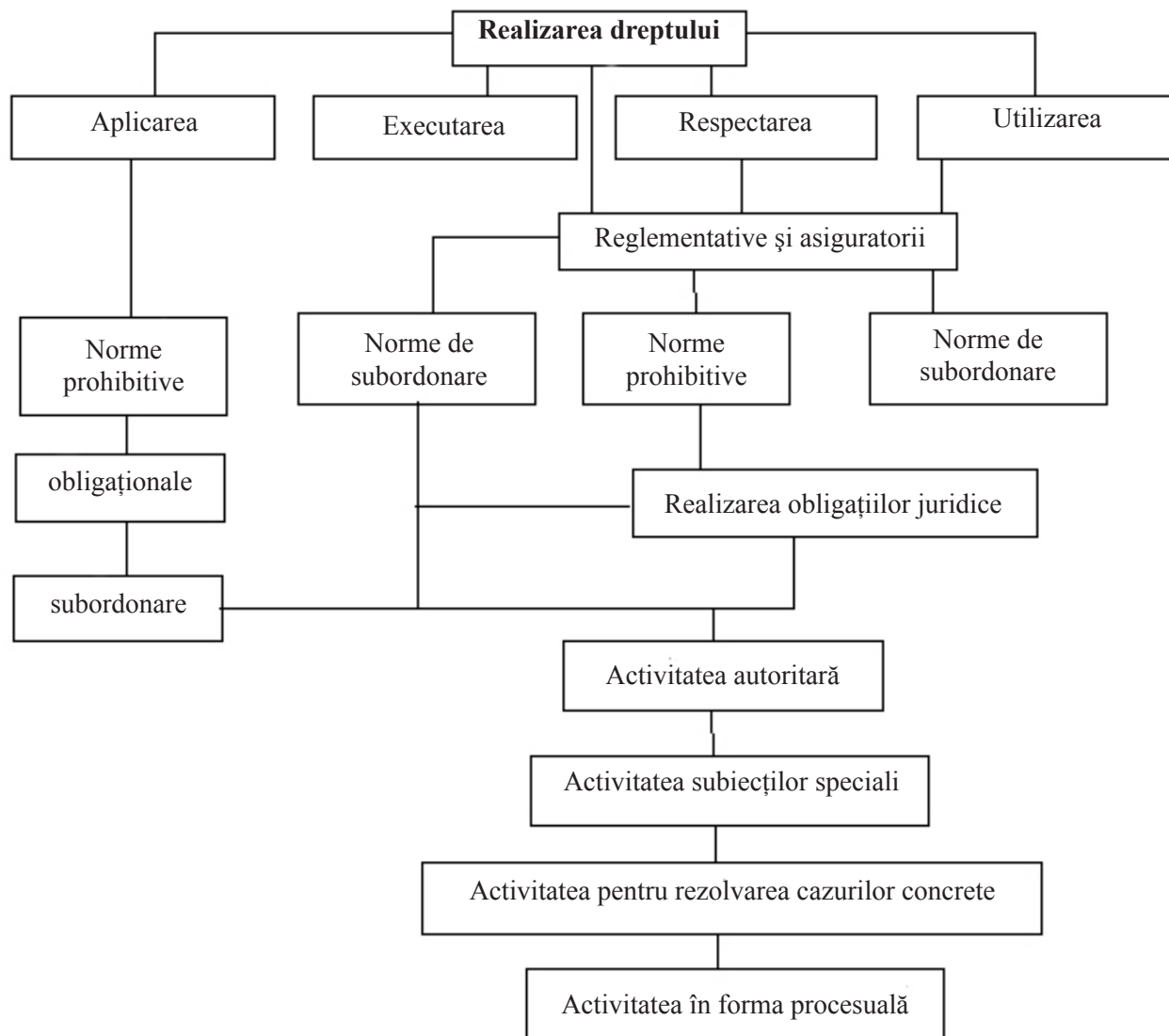
1) respectarea – în care se realizează normele prohibitive. Esența acestei forme se manifestă prin abținerea de la săvârșirea unor acțiuni interzise de lege;

2) executarea – necesită acțiuni active ce rezultă din prevederile imperative ale normelor juridice;

3) utilizarea – presupune exercitarea de către subiecți a unor drepturi. Ca urmare, în dependență de voința subiectului, comportamentul acestora poate fi activ sau pasiv;

4) aplicarea dreptului – constituie o activitate complexă a subiecților special împuterniciți de a face acest lucru, prin îmbinarea diferitelor acte de comportament.⁴⁰

Aceste forme de realizare a dreptului, ai căror adepți sunt juriștii V.C. Malikov, S.A.Komarov, V.M. Sîrîh, M.N. Marcenko, F.A. Grigoriev, A.D. Cerkasov⁴¹, pot fi prezentate schematic după cum urmează (*a se vedea* Schema).

Vrem să atragem atenția că, în clasificarea dată, în una și aceeași formă se includ diferite acțiuni după caracterul lor juridic. În forma executării trebuie să fie incluse și acțiunile care nu generează consecințe juridice și acțiunile ce duc la apariția, modificarea și încetarea raporturilor juridice. În așa fel, în actul de utilizare a normelor juridice nimeresc acțiuni diferite după importanța lor. De exemplu, săvârșind așa acțiuni

ca procurarea costumului sau automobilului, individul se încadrează în raporturi juridice și, prin comportamentul său, naște urmări juridice, iar așa acțiuni, cum ar fi utilizarea dreptului la mitinguri și demonstrații, nu nasc nici o urmare juridică. Inclusiv, trebuie de remarcat că așa formă a realizării dreptului cum este executarea deseori decurge din raporturi juridice (de exemplu, executarea obligațiilor ce decurg din con-

tractul de muncă). În afară de aceasta, sunt norme care pot fi realizate atât în cadrul raporturilor juridice, cât și în afara raporturilor juridice. În același timp, în cazul încălcării unei sau altei norme de interdicție, realizarea ei are loc prin intermediul raporturilor juridice. Fără stabilirea legăturii speciale între stat și subiectul care a încălcat norma dată nu poate fi realizată sancțiunea acestei norme. În așa fel, formele indicate ale realizării dreptului nu sunt bazate pe criterii unice, care ar permite delimitarea unei forme de alta. De aceea, ele nu se exclud, dar se „absorb” una pe alta și se realizează împreună. În așa fel, executând norma juridică, noi concomitent și o respectăm, și o folosim și, invers, respectând-o, o utilizăm și o executăm concomitent.

Profesorul rus A.S. Pigolkin consideră că scoaterea în evidență a celor patru forme de realizare a dreptului (respectarea, executarea, utilizarea, aplicarea) „nu este reușită și are neajunsuri esențiale”. Autorul afirmă că aplicarea dreptului presupune, de asemenea, executarea sau utilizarea unor norme juridice. Conform acestei clasificări, utilizarea unor drepturi se poate manifesta și prin asemenea acțiuni, în urma cărora nu apar raporturi juridice (de exemplu, participarea la demonstrație, manifestarea libertății cuvântului), precum și prin încheierea unor contracte și acorduri, prin înaintarea unor reclamații și cereri cu caracter juridic, deși, evident, caracterul unor asemenea acțiuni este diferit. Din aceste considerente, autorul argumentează necesitatea altei clasificări a formelor de realizare a dreptului. Astfel, A.S. Pigolkin consideră că sunt două forme de realizare a dreptului:

1) realizarea dreptului prin intermediul raporturilor juridice (aparitiei, modificării și stingerilor);

2) realizarea dreptului în afara raporturilor juridice. O formă de realizare a normelor în lipsa raporturilor juridice este abținerea de la acțiunile interzise de drept (furtul, huliganismul, cauzarea prejudiciilor materiale și morale etc.). Interdicția juridică are loc în viața de zi cu zi, când subiecții nu comit fapte, pe care legiuitorul le interzice.

În afara raporturilor juridice, normele juridice pot fi realizate prin acțiuni active de realizare a dreptului și prin executarea unor obligațiuni. Specificul acestor acțiuni constă în faptul că ele (acțiunile) rezultă direct din actele normative și nu generează nici un fel de consecințe juridice semnificative (participarea persoanei la demonstrație, exercitarea dreptului constituțional de a-și exprima liber opinia la mitinguri și demonstrații, respectarea regulilor de circulație rutieră etc.).⁴²

În acest sens, profesorul Gh.Fiodorov menționează că în afara raporturilor juridice se realizează, în primul rând, așa-numitele drepturi generale și absolute (de

exemplu, dreptul la viață), adică așa drepturi de care se folosesc subiecții dreptului în relațiile cu ceilalți subiecți. Acestor drepturi le corespund obligațiile celorlalți subiecți de a nu le încălca, de a nu efectua acțiuni care pot să împiedice realizarea acestor drepturi. Folosirea drepturilor generale și absolute, de asemenea, respectarea obligațiilor ce decurg din ele reprezintă realizarea normelor dreptului, deși ea se desfășoară în afara raporturilor juridice. În afara raporturilor juridice se realizează, în continuare, acele norme juridice care conțin interdicții, adică care stabilesc responsabilități juridice pentru o variantă de comportament în forme negative. În acest mod are loc identificarea comportamentului pozitiv legal al subiectului dreptului, pe care legiuitorul ar dori să-l vadă realizat în relațiile obștești. Asemenea norme, de exemplu, normele dreptului penal, se realizează în afara raporturilor juridice, anume atunci când subiecții dreptului, comparând comportamentul cu conținutul normelor juridice corespunzătoare, nu săvârșesc acțiuni, pentru care este stabilită responsabilitatea juridică.⁴³

În așa mod, se evidențiază că, în afara raporturilor juridice, normele juridice se realizează în două forme: *activă și pasivă*. Forma activă a realizării constă în utilizarea, fără dificultăți, de către subiecții dreptului a drepturilor lor subiective. Forma pasivă constă în respectarea obligațiilor.

La rândul ei, activitatea organelor, organizațiilor, anumitelor persoane, legată de apariția, modificarea sau stingerea raporturilor juridice, de asemenea, poate fi împărțită în două grupe autonome. În primul rând, raporturile juridice pot avea loc între subiecți cu statut juridic egal, adică între subiecți care nu se află în raport de subordonare unul față de altul. În al doilea rând, raporturile juridice pot să apară între subiecți, unul din care are împuterniciri autoritare speciale. O asemenea formă de realizare a dreptului poartă denumirea de *aplicare a dreptului*.⁴⁴

În acest context, profesorul B.Negru menționează că în cercetarea procesului de realizare a normelor juridice trebuie să se țină cont de categoria normelor juridice și, în primul rând, de caracterul conduitei prescrise de normele de drept. Una dintre cele mai simple situații o prezintă realizarea normelor prohibitive. Asemenea norme se întâlnesc în mai multe ramuri de drept (drept penal, drept civil, drept administrativ, drept financiar etc.). Pentru a realiza conduita prescrisă de ele, e suficient ca persoanele vizate să se abțină de la săvârșirea faptelor interzise. Această formă de realizare a normelor juridice este denumită *respectarea dreptului*. Mai complexă e calea pe care o urmează normele onerative. Realizarea lor impune subiecții la anumite acțiuni con-

crete, acțiuni prescrise de normele respective. Această formă de realizare a dreptului, denumită *executarea* sau *îndeplinirea dreptului*, se manifestă la fiecare pas: achitarea la timp a plății pentru diferite servicii, îndeplinirea conștiincioasă a activității prescrise de contractul de muncă, acordarea ajutorului medical calificat din partea medicului etc.⁴⁵

Pentru respectarea și executarea normelor de drept e suficientă doar bunăvoința subiecților de drept și, în primul rând, a persoanelor. Din aceste considerente, respectarea și executarea normelor juridice mai sunt numite forme simple de realizare a dreptului. Însă, nu întotdeauna realizarea prevederilor normelor de drept e atât de simplă. De exemplu, persoana care a atins vârsta de pensionare și are vechimea în muncă respectivă dispune de dreptul la pensie. Dar, persoana nu poate singură să-și numească pensia. Acest lucru ține de competența autorităților publice. În cazul săvârșirii unei infracțiuni, va interveni răspunderea juridică a infractorului. Însă, pentru aplicarea sancțiunilor respective, va fi necesară o activitate din partea autorităților publice și a persoanelor oficiale. De aici rezultă că realizarea prevederilor unor norme juridice impune măsuri concrete din partea statului, a autorităților publice, a persoanelor oficiale. Această formă de realizare în știința dreptului poartă denumirea de *aplicarea dreptului*.⁴⁶

Pe baza celor expuse, putem concluziona că în știința juridică există o multitudine de opinii privind formele realizării dreptului. Nu vom încerca să negăm vreo opinie prezentată, dar am vrea să facem accentuările noastre în această privință.

În corespundere cu teoria generală a dreptului, cunoaștem trei modalități de reglementare juridică: 1) de interdicție, obligația de abținere de la acțiuni concrete; 2) obligaționale, ce constau în transpunerea obligației (datoriei) întărite legal, de a săvârși anumite acțiuni; 3) permissive, ce constau în acordarea subiectului dreptului a posibilității de a săvârși careva acțiuni pozitive (de a acționa de sine stătător, de a cere acțiuni de la persoana obligată, de a se adresa pentru apărare la organele statului).⁴⁷ Respectiv, cunoaștem trei aspecte ale normei juridice: 1) permissive, ce formulează dreptul subiecților, ce indică posibilitatea săvârșirii anumitor acțiuni pozitive; 2) onerative, ce stabilesc obligația de a săvârși acțiuni active; 3) de interdicție, ce stabilesc obligația de a nu săvârși acțiuni concrete.⁴⁸ În corespundere cu acestea, specificăm trei forme ale realizării dreptului:

1) *Respectarea dreptului* – formă a realizării dreptului ce constă în abținerea de la săvârșirea acțiunilor, interzise de normele juridice. Particularitatea de bază a acestei forme a realizării dreptului rezidă în faptul

că, în acest caz, nu este necesară săvârșirea unor acțiuni active, deoarece se îndeplinește obligația pasivă. Respectând, se realizează normele de interdicție ale dreptului (de exemplu, așa-numitele interdicții penale). Respectarea limitărilor stabilite de drept are loc, de regulă, pe neobservate: în procesul inacțiunii sau în procesul săvârșirii diverselor acțiuni legale. Respectarea dreptului se înfăptuiește de către subiecți, de regulă, benevol. Însă, dacă dispozițiile normelor juridice nu sunt respectate, realizarea lor poate fi obținută cu ajutorul forței coercitive a statului.

2) *Executarea dreptului* – formă a realizării dreptului ce constă în obligativitatea săvârșirii acțiunilor prevăzute de normele juridice. În acest caz, deja este necesară săvârșirea acțiunilor active, deoarece asupra subiectului se răsfrâng obligațiile juridice. Prin intermediul executării are loc realizarea normelor juridice onerative. Exemplu al executării poate fi acordarea regimului vamal de tranzit, la cererea titularului de operațiuni tranzit, adică are loc realizarea art.42 din Codul Vamal al Republicii Moldova.

3) *Utilizarea dreptului* – formă a realizării dreptului ce constă în exercitarea de către subiecți a unor drepturi. În comparație cu respectarea și executarea, utilizarea reprezintă în sine săvârșirea acțiunilor permise de drept, realizarea de către subiecți a drepturilor. Prin intermediul utilizării, are loc realizarea normelor permissive ale dreptului. Săvârșind, de exemplu, vinderea sau donarea unui oarecare bun, proprietarul realizează dreptul său la posesia, folosirea și administrarea proprietății, adică are loc realizarea normei prevăzute în alin.(1) art.315 C.civ. RM.

Aceste trei forme de realizare a dreptului sunt într-o strânsă interdependență. Analizând comportamentul oricărui subiect al dreptului, se observă că, uneori, respectarea, executarea și utilizarea sunt atât de strâns legate, încât evidențierea fiecărei forme în parte a realizării dreptului nu este destul de rațională. Asemenea situație este posibilă, de exemplu, la realizarea așa-numitelor norme de competență⁴⁹, adică a normelor ce stabilesc competența unui sau altui organ statal sau a persoanei cu funcție de răspundere. De exemplu, articolele 85-88 ale Constituției Republicii Moldova⁵⁰ fixează: Președintele Republicii Moldova, emițând decrete, *execută* obligațiile ce-i sunt atribuite, în același timp *utilizează* drepturile oferite la emiterea actelor normative, *respectând* în această activitate anumite interdicții. Dar, în multe cazuri, respectarea, executarea și utilizarea dreptului au și un caracter independent, în particular, când de la subiecții dreptului se cere o variantă strictă a comportamentului. De aceea, este destul de corect a face evidențierea acestor forme

ale realizării dreptului, cu scopul studierii și cercetării caracterului lor deosebit.

Respectarea, executarea și utilizarea sunt formele directe de realizare a dreptului, deoarece în acest caz subiecții acționează de sine stătător, nu recurg la ajutorul oficial din partea organelor statale. Dar, în multe cazuri, acest ajutor este necesar, și atunci este vorba despre a patra formă, specială, a realizării dreptului – *aplicarea dreptului*. Această formă specifică a realizării dreptului, necesită analiză independentă și multilaterală, pe care o vom face într-un alt studiu.

Note:

¹ М.К. Маликов. *Проблемы реализации права*. – Иркутск: Изд-во Иркутского Университета, 1988, p.53.

² В.А. Шабалин. *Методологические вопросы правоведения*. – Саратов, 1972, p.22.

³ С.С. Алексеев. *Эффективность правовых норм*. – Москва, 1986, p.20.

⁴ О.А. Гаврилов. *Математические методы в социально-правовом исследовании*. – Москва, 1980, p.19.

⁵ М.К. Маликов. *Op. cit.*, p.54.

⁶ П.Е. Недбайло. *Применение советских правовых норм*. – Москва: Юридическая Литература, 1960, p.126.

⁷ М.Ф. Орзих. *Применение норм советского социалистического права*. – Одесса: Морской транспорт, 1962, p.6.

⁸ *A se vedea*: С.С. Алексеев. *Механизм правового регулирования в социалистическом государстве*. – Москва: Юридическая Литература, 1966, p.93; И.Я. Дюрягин. *Применение норм советского права*. – Свердловск: Средне-Уральское Книжное Издательство, 1973, p.8-10 etc.

⁹ В.В. Лазарев. *Применение советского права*. – Казань: Татполиграф, 1972, p.28-38.

¹⁰ М.К. Маликов. *Op. cit.*, p.54.

¹¹ Л.А. Морозова. *Конституционное регулирование в СССР*. – Москва, 1985, p.102.

¹² М.Ф. Орзих. *Применение норм советского социалистического права*, p.7.

¹³ Ю.Н. Бро. *Проблемы применения советского права*. – Иркутск: Изд-во Иркутского Университета, 1980, p.6-8.

¹⁴ *Ibidem*, p.8.

¹⁵ М.К. Маликов. *Op. cit.*, p.55.

¹⁶ www.parlament.md/laws/list/june2002/

¹⁷ А.С. Пиголкин. *Нормы советского права и их столкновение*. – Ленинград, 1962, p.26.

¹⁸ В.М. Горшенев. *Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе*. – Москва: Юридическая Литература, 1972, p.65.

¹⁹ А.В. Мицкевич. *Субъекты советского права*. – Москва, 1962, p.12, 13.

²⁰ www.parlament.md/legalfoundation/constitution/

²¹ М.Ф. Орзих. *Op. cit.*, p.8, 9.

²² Л.С. Явич. *Сущность права*. – Ленинград, 1985, p.127.

²³ *Правоприменение в советском государстве*. – Москва: Юридическая Литература, 1985, p.30-32.

²⁴ И.Я. Дюрягин. *Применение норм советского права*, p.61, 62.

²⁵ В.В. Лазарев. *Op. cit.*, p.40.

²⁶ I. Corbeanu, M. Corbeanu. *Teoria generală a dreptului*. – București: Lumina LEX, 2002, p.199.

²⁷ Г.К. Федоров. *Теория государства и права*. – Кишинев: Реклама, 2004, p.450.

²⁸ N. Popa. *Teoria generală a dreptului*. – București: Actami, 1998, p.259.

²⁹ *Ibidem*, p.262.

³⁰ *Ibidem*, p.264.

³¹ Gh. C. Mihai, R. I. Motica. *Fundamentele dreptului: teoria și filosofia dreptului*. – București: ALL, 1997, p.158.

³² *A se vedea*: Gh. Avornic. *Teoria generală a dreptului*. – Chișinău: Cartier, 2004, p.411; B. Negru, A. Negru. *Teoria generală a dreptului și statului*. – Chișinău: Bons Offices, 2006, p.404, 405; D. Baltag. *Teoria generală a dreptului și statului*. – Cimișlia: Tip-cim, 1996, p.211; I. Humă. *Teoria generală a dreptului*. – Focșani: Neuron, 1995, p.118-121; I. Dogaru, D. Cl. Dănișor, Gh. Dănișor. *Teoria generală a dreptului*, p.347-360; R. I. Motica, Gh. Mihai. *Teoria generală a dreptului*, p.196-199; C. Popa. *Teoria generală a dreptului*, p.216-225; I. Corbeanu, M. Corbeanu. *Teoria generală a dreptului*, p.199-204; C. Voicu. *Teoria generală a dreptului*, p.238-242.

³³ H. L. A. Hart. *Conceptul de drept*. – Chișinău: Sigma, 1999, p.120, 121. – În: B. Negru, A. Negru. *Teoria generală a dreptului și statului*, p.402.

³⁴ В.С. Нерсесянц. *Общая теория права и государства*. – Москва, 2000, p.482.

³⁵ I. M. Radu, C. M. Gheorghe. *Introducere în studiul dreptului*. Vol. I. – Timișoara: Alma Mater, 1995, p.182.

³⁶ Gh. Avornic. *Teoria generală a dreptului*. – Chișinău: Cartier, 2004, p.410,

³⁷ M. Luburici, I. Ceterchi. *Teoria generală a dreptului*. Ediția a II-a. – București, 1992, p.200.

³⁸ Gh. Avornic. *Op. cit.*, p.411.

³⁹ В.В. Лазарев. *Op. cit.*, p.10.

⁴⁰ *Проблемы общей теории права и государства: Учебник для юридических вузов / Под ред. проф. Нерсесянца В.С.* – Москва, 1999, p.422, 423.

⁴¹ *A se vedea*: М.К. Маликов. *Проблемы реализации права*, p.59; С.Ф. Комаров. *Общая теория государства и права*. – Москва: Юрайт, p.302, 303; В.М. Сырых. *Теория государства и права*. – Москва: Юстицинформ, 2006, p.255; М.Н. Марченко. *Теория государства и права*. – Москва: Юридическая литература, 1996, p.432; Ф.А. Григорьев, А.Д. Черкасов. *Формы реализации права*. – În: *Теория государства и права / Под ред. А.В. Малько*. – Москва: Юристъ, 2000, p.453-454.

⁴² Г.К. Федоров. *Op. cit.*, p.451.

⁴³ B. Negru, A. Negru. *Teoria generală a dreptului și statului*, p.403, 404.

⁴⁴ *Общая теория права: Учебник для вузов / Под ред. проф. А.С. Пиголкина*. – Москва, 1996, p.264-266.

⁴⁵ B. Negru, A. Negru. *Op. cit.*, p.405.

⁴⁶ *Ibidem*, p.405.

⁴⁷ Г.К. Федоров. *Op. cit.*, p.535.

⁴⁸ *Ibidem*, p.371, 372.

⁴⁹ В.В. Лазарев, С.В. Липень. *Теория государства и права: Учебник для вузов*. – Москва: Спарк, p.304.

⁵⁰ www.parlament.md/legalfoundation/constitution/